

**Πρόταση της ομάδας εργασίας της ΕΛΕΤΟ για τον σχηματισμό θηλυκών
ουσιαστικών επαγγελμάτων, αξιωμάτων και συναφών ιδιοτήτων**

**Άννα Ιορδανίδου, Ομότιμη Καθηγήτρια Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας Πανεπιστημίου
Πατρών**

Η ομάδα εργασίας της ΕΛΕΤΟ συστάθηκε τον Φεβρουάριο 2020 και αποτελείται από τα εξής μέλη: Α. Ιορδανίδου, Π. Κριμπά, Έ. Μάντζαρη, Μ. Πανταζάρα, Ν. Σαραντάκο και Κ. Τοράκη (συντονίστρια).

Όπως έχει διατυπωθεί σε μέχρι τώρα παρουσιάσεις και ανακοινώσεις, η εργασία έχει χαρακτήρα πρότασης, πρόκειται για ένα είδος «χάρτη» του οποίου η τήρηση επαφίεται στην κοινότητα των χρηστών της ελληνικής γλώσσας, ενώ τονίζεται παράλληλα ότι η θηλυκοποίηση δεν είναι ο μόνος τρόπος επίτευξης ισότητας. Το παραδοτέο της ομάδας εργασίας έχει ως εξής:

1. Βιβλιογραφική επισκόπηση των σχετικών μελετών και ερευνών στην Ελλάδα, με αναφορές και σε μελέτες και έρευνες για άλλες γλώσσες όπου κρίνεται χρήσιμο.
2. Αποτίμηση της κατάστασης αναφοράς των θηλυκών ουσιαστικών επαγγελμάτων/αξιωμάτων/συναφών ιδιοτήτων στο πλαίσιο της διοίκησης (διοικητικές υπηρεσίες, ακαδημαϊκά ιδρύματα), στον δημόσιο λόγο (ΜΜΕ, Βουλή) κ.α.
3. Καταγραφή των ουσιαστικών στα σύγχρονα νεοελληνικά λεξικά (Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής έκδοση 1998, Λεξικό Μπαμπινιώτη επικαιροποιημένη έκδοση 2019 και Χρηστικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών επικαιροποιημένη έκδοση 2023) και κατηγοριοποίηση με βάση τα μορφολογικά τους χαρακτηριστικά. Το λημματολόγιο που προέκυψε περιλαμβάνει περίπου 2.400 λήμματα.
4. Καταγραφή των μορφολογικών δυνατοτήτων θηλυκοποίησης που παρέχει η κοινή νεοελληνική (σε επίσημο και σε ανεπίσημο επίπεδο ύφους) με βάση ήδη υπάρχοντες τύπους (-τρια, -ισσα, -τρα, -έσσα, -ίνα, -αινα κ.ά.). Έρευνα στο Διαδίκτυο για αναζήτηση αυθεντικών παραδειγμάτων χρήσης σε διάφορα είδη και τύπους κειμένων.

Οι συζητήσεις στην ομάδα εργασίας κατέληξαν στις εξής ειδικές προδιαγραφές:

- 1) Μορφολογικά διαθέσιμοι θηλυκοί τύποι αλλά χωρίς εμφανίσεις στο Διαδίκτυο περιλαμβάνονται στους προτεινόμενους, π.χ. *λαμαρινού*.
- 2) Σε περιπτώσεις όπως αρσενικά σε -έας, π.χ. *εισαγγελέας*, ο τύπος του αρσενικού είναι μοναδική επιλογή.
- 3) Σε περιπτώσεις όπως αρσενικά σε -ης, π.χ. *καλλιτέχνης*, το επίκοινο θηλυκό *καλλιτέχνης* είναι διαθέσιμο αλλά προτεινόμενα είναι τα *καλλιτέχνιδα*, *καλλιτέχνισσα*.

- 4) Σε περιπτώσεις όπως αρσενικά σε -ος, π.χ. *δικηγόρος*, τα θηλυκά *δικηγόρος* και *δικηγορίνα* είναι διαθέσιμα αλλά προτεινόμενο είναι το *δικηγόρος*, γιατί το *δικηγορίνα* είναι χαρακτηρισμένο «ανεπίσημου ύφους».

Όπως αναφέρεται στη σχετική ανακοίνωση του Συνεδρίου της ΕΛΕΤΟ 2021 *Έμφυλοι τύποι ουσιαστικών: Θηλυκά ουσιαστικά επαγγελματών, αξιωμάτων και συναφών ιδιοτήτων* (Α. Ιορδανίδου, Π. Κριμπάς, Έ. Μάντζαρη, Μ. Πανταζάρα, Ν. Σαραντάκος, Κ. Τοράκη):

Με βάση τον τρόπο σχηματισμού του αρσενικού τύπου στη νεοελληνική, τα επαγγελματικά ουσιαστικά διακρίνονται σε τρεις κατηγορίες:

α) Αυτά που προκύπτουν με παραγωγικό επίθημα (π.χ. σε *-(α)δός*, *-άτορας*, *-άριος*, *-άς*, *-έας*, *-ιάς*, *-ίας*, *-(ι)άρης*, *-(ι)έρης*, *-ίστας*, *-ονας*, *-τορας*, *-τζής*, *-τής*, *-της*, *-τήρας* κτλ.). Πρόκειται για επιθήματα στο αρσενικό γένος από τα οποία άλλα έχουν ομαλή θηλυκοποίηση (π.χ. *πορτιέρης* / *πορτιέρισα*) ή δεν έχουν θηλυκό τύπο (π.χ. *σκαφτιάς*) και άλλα έχουν διπλή και/ή προβληματική θηλυκοποίηση (π.χ. *πιανίστας* / *πιανίστα*, *πιανίστρια*).

β) Αυτά που προκύπτουν με παραγωγικό επιθηματοειδές (suffixoid) που προέρχεται από σημασιολογική λέξη, συνήθως κάποια ρηματική ή, σπανιότερα, ονοματική ρίζα (π.χ. *-άρχης* (< *άρχω*), *-βόλος* (< θ. *βολ-* < *βάλλω*), *-γράφος* (< *γράφω*), *-δίκης* (< *δίκη*), *-δίφης* (< θ. *-διφώ*), *-δόμος* (< *δέμω*), *-κόμος* (< *κομώ*), *-κόπος* (< *κόπτω*) κ.ά.). Όσα από τα επιθηματοειδή αυτής της κατηγορίας λήγουν σε *-ος/-ός* συνήθως είναι επίκοινα (π.χ. *ο/η γεωπόνος*), καθώς τα θηλυκά σε *-ος* εμπίπτουν σε γνωστή και εύχρηστη κλίση της νεοελληνικής. Όσα λήγουν σε *-ης* είτε χρησιμοποιούνται ως επίκοινα (π.χ. *ο/η ειρηνοδίκης*), είτε, ειδικά τα σε *-λάτρης* και *-τέχνης*, σχηματίζουν ανταγωνιστικό (συχνά υφολογικά λιγότερο λόγιο) θηλυκό σε *-ισσα* (π.χ. *η φυσιολάτρης/ φυσιολάτρισα*) και, σπάνια, σε *-ις/-ιδα* (π.χ. *η καλλιτέχνης/καλλιτέχισσα/ καλλιτέχνης/-ιδα*).

γ) Αυτά που (είτε είναι απλά είτε σύνθετα) δεν περιλαμβάνουν κανένα επίθημα που να δηλώνει ενέργεια/επάγγελμα/ιδιότητα, αλλά μόνο κλιτικό επίθημα. Πρόκειται για μεικτή κατηγορία, όπου κάθε περίπτωση θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ατομικά. Κατά κανόνα: Από τα σε *-ος* όσα είναι λόγια συνήθως υπακούουν σε κανόνες κλίσης ή ειδικότερης κλιτικής τάξης (π.χ. *δούλος* > *δούλη*, αλλά *δικηγόρος* > *δικηγόρος* και *δικηγορίνα*), ενώ όσα δεν είναι λόγια τρέπουν το *-ος* σε *-α* (π.χ. *δούλος* > *δούλα*). Από τα σε *-ης* όσα είναι λόγια συνήθως υπακούουν σε κανόνες κλίσης ή ειδικότερης κλιτικής τάξης (π.χ. *τελώνης*, επίκοινο, αλλά και *τελώνισσα*), ενώ όσα δεν είναι λόγια τρέπουν σταθερά το *-ης* σε *-ισσα* (π.χ. *ατζέντης* > *ατζέντισσα*, *μπακάλης* > *μπακάλισσα*).

Παράδειγμα κωδικοποίησης και σχολιασμού: θηλυκά αρσενικών σε -άρχης

ΓΕΝΙΚΟ ΣΧΟΛΙΟ για τα **-άρχης** που δηλώνουν ιδιοκτησία (*αιθουσάρχης, καταστηματάρχης, καναλάρχης, εργοστασιάρχης*): παρατηρούνται διαβαθμίσεις συχνότητας, π.χ. λιγότερο συχνό το *εργοστασιάρχισσα* (συνήθως η *εργοστασιάρχης*) έναντι του *καταστηματάρχισσα*. Απαντούν και περιφραστικοί τύποι με το «ιδιοκτήτρια» (καταστήματος, εργοστασίου, καναλιού). Σε ορισμένα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας απαντάται και η γενική σε -άρχου, π.χ. *της εργοστασιάρχου*, που δεν ανήκει στην κοινή νεοελληνική.

ΓΕΝΙΚΟ ΣΧΟΛΙΟ για τα **-άρχης** που δηλώνουν τον αρχηγό/επικεφαλής ορισμένης ομάδας (*γενάρχης, αιρεσιάρχης, εθνάρχης, μονάρχης, οικογενειάρχης, πλανητάρχης*): Από τα λεξικά συνάγεται ότι πρόκειται για ιδιότητες αποκλειστικά αρσενικές, χωρίς τύπο θηλυκού, ωστόσο δυναμικά ή μεταφορικά μπορούν να αναφέρονται και σε γυναίκες, π.χ. η *μονάρχης*, η *γενάρχισσα* κτλ.

ΓΕΝΙΚΟ ΣΧΟΛΙΟ για τα **-άρχης** που δηλώνουν αξιώματα και βαθμούς σε στρατό, αστυνομία και εκκλησία (κατά παράδοση, κυρίως ή μόνο αρσενικά). Στο Διαδίκτυο δεν απαντούν σχεδόν καθόλου τύποι σε **-άρχισσα**, ενώ είναι σπάνιοι σε **-αρχίνα** (ανεπίσημο ύφος). Για να δοθεί έμφαση στο θηλυκό γένος, συνήθως προτιμάται ο περιφραστικός τύπος με το «γυναίκα». Σε ορισμένα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας απαντάται και η γενική σε -άρχου, π.χ. *της συνταγματάρχου, της θαλαμάρχου*, που δεν ανήκουν στην κοινή νεοελληνική. Για λόγους κανονικοποίησης, θα μπορούσαμε εδώ να δώσουμε ως προτεινόμενο τον τύπο σε -άρχισσα, ακόμη και αν δεν απαντά ευρέως στη χρήση.

ΓΕΝΙΚΟ ΣΧΟΛΙΟ για τα ουσ. σε **-άρχης** που δηλώνουν θέση ευθύνης (*γυμνασιάρχης, λυκειάρχης, θιασάρχης, προσωπάρχης*): Στα περισσότερα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας, ο θηλυκός τύπος σε **-άρχισσα** απαντάται και στα λεξικά και στο Διαδίκτυο. Σε ορισμένα ουσιαστικά αυτής της κατηγορίας απαντάται και η γενική σε -άρχου, π.χ. *της θιασάρχου*, που δεν ανήκει στην κοινή νεοελληνική. Σε ειδικές περιπτώσεις, απαντούν και περιφραστικοί τύποι με το «διευθύντρια» (*γυμνασίου, λυκείου*). Όσον αφορά τις θέσεις πολιτικής ευθύνης (*κοινοτάρχης, περιφερειάρχης*), οι θηλυκοί τύποι σε -άρχισσα φαίνεται να χρησιμοποιούνται συχνά.

ΛΗΜΜΑ ΑΡΣΕΝΙΚΟΥ	ΕΠΙΘΗΜΑ ΑΡΣΕΝΙΚΟΥ	ΕΠΙΘΗΜΑ ΘΗΛΥΚΟΥ	ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΠΙΠΕΔΟΥ 1, 2, 3, 4	ΔΙΑΘΕΣΙΜΟΣ ΤΥΠΟΣ ΘΗΛΥΚΟΥ	ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΟΣ ΤΥΠΟΣ ΘΗΛΥΚΟΥ	ΣΧΟΛΙΑ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
αιθουσάρχης	-ης	-ης		αιθουσάρχης		
αιθουσάρχης	-ης	-ισσα		αιθουσάρχισσα	αιθουσάρχισσα	
νομάρχης	-ης	-ης		νομάρχης		

νομάρχης	-ης	-ισσα		νομάρχισσα	νομάρχισ- σα	Ο θηλυκός τύπος <i>νομάρχισσα</i> στον ενικό αριθμό υπερτερεί, ενώ ο τύπος <i>νομαρχίνα</i> χρησιμοποιείται σπανιότερα (σε ανεπίσημο ύφος).
				νομαρχίνα		

Βιβλιογραφική αναφορά

Ιορδανίδου, Α., Κριμπάς, Γ.Π., Μάντζαρη, Έ., Πανταζάρα, Μ., Σαραντάκος, Ν., Τοράκη, Κ. (2021). Έμφυλοι τύποι ουσιαστικών: Θηλυκά ουσιαστικά επαγγελματών, αξιωμάτων και συναφών ιδιοτήτων. Στο Κ. Βαλεοντής, Π. Γ. Κριμπάς, Μ. Πανταζάρα, Κ. Τοράκη & Γ. Τσιάμας (Επιμ.), *Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία: Ανακοινώσεις 13ου Συνεδρίου* (σσ. 414–423). Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας.
http://www.eleto.gr/download/Conferences/13th%20Conference/Papers-and-speakers/13th_33_23_29_IordanidouA_KrimpasP_MantzariE_PantazaraM_SarantakosN_TorakiK_Paper_V05_Teliko.pdf